

Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa

Sisältö

JOHDANTO	3
VARHAISKASVATUKSEN ARVOT	4
MITÄ KIUSAAMINEN ON?	5
Kiusaamisen muodot.....	5
KIUSAAMISEN TUNNISTAMINEN JA HUOMAAMINEN	6
KIUSAAMISEEN PUUTTUMISEN KEINOT.....	7
SEURANTA	9
KIUSAAMISEN EHKÄISYN KEINOT.....	9
YHTEISTYÖ VANHEMPIEN KANSSA.....	11
DOKUMENTOINTI	12
SUUNNITELMAN ARVIOINTI.....	13
SUUNNITELMAN PÄIVITTÄMINEN JA TIEDOTTAMINEN.....	14

JOHDANTO

Kiusaaminen ilmiönä on varsin arkipäiväinen varhaiskasvatuksen henkilöstölle. Kiusaaminen vaikuttaa kokonaisvaltaisesti lapsen kasvuun ja kehitykseen. Kiusaamisen ehkäisy on tärkeää, koska kiusaamisella on vakavat ja pitkäkestoiset vaikutukset lapsen elämään. Kiusaamisen vaikutukset koskevat niin kiusaajan, kiusatun kuin lapsiryhmän arkea, jossa kiusaaminen tapahtuu.

Varhaiskasvatuksessa tehdään jo nyt paljon työtä kiusaamisen ehkäisemiseksi. Arvopohja varhaiskasvatuksessa perustuu Lapsen oikeuksien yleissopimukseen, jossa korostuu lapsen syrjintä kielto, vaatimus lasten tasa-arvoisesta kohtelusta, oikeus turvallisiin ihmissuhteisiin, oikeus tuttuun ja turvalliseen kasvuympäristöön sekä leikkiin. Kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen ovat edellytys laadukkaana varhaiskasvatuksen toteuttamiselle sekä välttämätöntä yksittäisen lapsen kehitykselle.

Kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen ei ole yhtä ainoaa oikeaa tapaa. Tärkeää on, että kaikki lapsen ympärillä olevat kasvattajat sitoutuvat ja osallistuvat kiusaamisen ehkäisyyn. Olennaista on tietoinen ja tavoitteellinen toiminta, jota tukee kirjallisen suunnitelman laatiminen. Tässä asiakirjassa esitellään, mitä kiusaamisen ehkäisy Kauhajoen kaupungin varhaiskasvatuksessa on.

VARHAISKASVATUKSEN ARVOT

Kauhajoen varhaiskasvatuksen tärkein arvo on lapsen etu, jonka perustana on kasvattajien ja vanhempien kumppanuus. Toimintaympäristöllä voidaan vaikuttaa suuresti lapsen edun ja hyvinvoinnin toteutumiseen, joten se on nostettu yhdeksi laajoista arvoista.

Varhaiskasvatuspalvelut järjestetään lapsen edun ja perheen tarpeiden mukaisesti vanhempien ja kasvattajien välisen hyvän kasvatuskumppanuuden hengessä, turvallisessa ja avoimessa toimintaympäristössä. Varhaiskasvatuksessa sitoudutaan kunnioittamaan jokaisen lapsen ainutlaatuisuutta. Suhtautumalla myönteisesti lapseen, lapsi oppii katsomaan itseään kauniisti ja arvostavasti. Varhaiskasvatuksessa luodaan edellytyksiä ottaa muita huomioon ja hyväksyä erilaisuutta. Kasvattaja luo lapselle mahdollisuuksia ja riittävän turvan omatoimisuuden kehittymiseen.

Arvojen lähtökohtana on, että

- o lapsi on tunteva, toimiva ja kehittyvä yksilö.
- o lapsi oppii ja kehittyy turvallisessa ja terveellisessä ympäristössä vuorovaikutuksessa toisten lasten ja aikuisten sekä muun ympäristön kanssa.
- o lapsella on oikeus turvallisiin ja lasta kunnioittaviin ihmissuhteisiin.
- o lapselle merkitykselliset kokemukset, arkipäivätoiminnot ja leikki muodostavat pohjan lapsilähtöiselle toiminnalle. Lapsilähtöisessä kasvatuksessa yhdistetään lapsen oma-aloitteisuus ja yksilöllisyys aikuisen vuorovaikutteiseen, tavoitteelliseen ja suunnitelmalliseen toimintaan.
- o lasta kohdellaan tasa-arvoisesti tuen tarpeesta, omasta kulttuurista, äidinkielestä ja uskonnosta/katsomuksesta riippumatta.
- o kasvattajien ammattitaito yhdistetään vanhempien tietoon ja tuntemukseen lapsestaan.

- o lasta ja hänen perheensä arvomaailmaa kunnioitetaan. Perheen elämäntilanteet ja tarpeet huomioidaan lapsen elämään vaikuttavina tekijöinä.

MITÄ KIUSAAMINEN ON?

Kiusaamista ei ole helppo määritellä, koska eri ihmisille se voi tarkoittaa eri asioita. Kiusaamiselle on ominaista käytöksen toistuvuus, tahallisuus ja sen kohdistuminen puolustuskyvyttömään henkilöön. Kiusaamisen ja konfliktin välisenä erona pidetään sitä, että kiusaajan ja kiusatun välillä vallitsee vallan epätasapaino. Konfliktissa ja riidassa kaksi tasaväkistä henkilöä riitelevät tai ovat eri mieltä asiasta. Kiusaamistilanteessa kiusatulla on vaikeuksia puolustaa itseään ja itseensä kohdistuvaa kielteistä toimintaa. Pienten lasten kanssa on kuitenkin vaikea arvioida, milloin lapsi tiedostaa toimintansa vahingoittavan ja loukkaavan toista.

Kiusaamisen muodot

Fyysinen kiusaaminen

- Lyöminen
- Potkiminen
- Kamppaaminen
- Esteenä oleminen
- Vaatteiden repiminen
- Nipistely
- Kivien ja hiekan heittäminen
- Leikkien sotkeminen

Sanallinen kiusaaminen

- Haukkuminen
- Nimittely
- Härnääminen
- Lällättäminen
- Vaatteiden, hiusten tms. kommentointi
- Selän takana puhuminen

Psyykkinen kiusaaminen

- Uhkailu
- Manipulointi
- Kiristäminen
- Ilveily, ilmeily
- Poissulkeminen
- Leikin sääntöjen muuttaminen
- Selän takana puhuminen
- Puhumatta jättäminen

Lasten on hankala nimetä ja sanoittaa, mikä on kiusaamista. Lapset itse nimeävät kiusaamisen olevan erilaisia fyysisen kiusaamisen ja sanallisen kiusaamisen muotoja. He kokevat ystävyydellä ja leikkien säännöillä määräämisen epämiellyttävänä, mutta eivät kuitenkaan osaa nimetä sitä kiusaamisen muotona. Lapsille pahaa mieltä aiheuttaa se, etteivät he saa olla leikissä mukana tai jos he kokevat, ettei heillä ole kaveria ryhmässä.

KIUSAAMISEN TUNNISTAMINEN JA HUOMAAMINEN

Kiusaamistilanteiden huomaaminen ja tunnistaminen ovat edellytys sille, että kiusaamiseen voidaan puuttua oikein ja tilanteen vaatimalla tavalla. Pienet lapset kertovat mielellään aikuisille niin hyvistä kuin huonoistakin asioista. Lapsia tulisi rohkaista tämänkaltaiseen kerrontaan enemmänkin ja kasvattajan tulee kuunnella häntä tarkkaavaisesti. Lapsella on myös oikeus kertoa asioita ja tulla kuulluksi ilman, että häntä leimataan kantelijaksi. Kasvattajan on tärkeää luoda ryhmään ilmapiiri, jossa vallitsee luottamus sille, että lapsi haluaa ja uskaltaa kertoa mielessään olevista asioista.

Päivähoitoyksikön kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmassa tulee näkyä, millaisia menetelmiä he käyttävät huomatakseen ja tunnistakseen ryhmässä tapahtuvan kiusaamisen. Päivähoitoyksikössä käydään arvokeskustelu, jolloin tietoisuus kiusaamisesta ja siihen liittyvistä ilmiöistä konkretisoituvat. Näin ollen on helpompi tunnistaa, ilmeneekö ryhmässä kiusaamista tai onko riski sille, että jokin käyttäytymistapa muuttuu kiusaamiseksi.

- Havainnoi lasten leikkejä sekä sisällä että ulkona.
- Keskustele lasten kanssa kiusaamisesta ja ystävyydestä.
- Keskustele ja kysele lapsilta kiusaamiseen liittyvistä asioista,

kuten missä negatiivisia tekoja, "tyhmää", tapahtuu.

- Rohkaise lapsia kertomaan, kiusaamisesta kertominen ei ole kantelua.
- Tee yhteistyötä vanhempien kanssa, rohkaise heitä ottamaan yhteyttä.
- Tee jäsenneltyjä haastatteluja (ota valokuvia mukaan tueksi).
- Käytä kuvia, jotka esittävät erilaisia kiusaamistilanteita.
- Lue lasten kanssa erilaisia aihetta käsitteleviä kirjoja.
- Tarkkaile tai tutki lähemmin lasten yhteistoimintaa ryhmässä ja dokumentoi havaintosi.

KIUSAAMISEEN PUUTTUMISEN KEINOT

Pienten lasten kohdalla kiusaamistilanteisiin puuttuminen onnistuu vielä melko helposti ja sillä on merkitystä kiusaamistilanteiden vähenemiseksi. Pienellä lapsella ei ole identiteettiä muodostunut kiusaajaksi tai kiusatuksi, jolloin kasvattajalla on mahdollisuudet vaikuttaa tähän identiteetin muodostumiseen. Pienelle lapselle kasvattajan rooli on merkittävä, he luottavat kasvattajan apuun haastavissa tilanteissa.

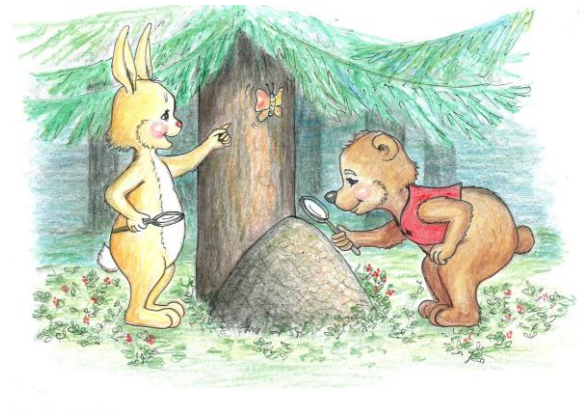

Kaikkiin lasten välisiin riitoihin ja konflikteihin puututaan, mutta puuttumisen keinot vaihtelevat tilanteen mukaan. Puuttumiseen sovitaan yhteinen linja, jotta kaikki osapuolet tietävät, miten toimitaan, jos kiusaamistilanne tulee eteen. Vanhemmille tiedotetaan, kehen he ovat yhteydessä, mikäli lapsi kotona kertoo kiusaamisesta.

Kiusaamistilanteiden selvittäminen tapahtuu eri tavalla kuin riitojen ratkaiseminen. On tärkeää, että kasvattaja pystyy arvioimaan, milloin tasavertaiset lapset riitelevät ja milloin kyseessä on kiusaaminen. Kiusaamistilanteeseen saapuvan kasvattajan on aina ensimmäiseksi arvioitava, kummastako on kysymys.

Kasvattajan vastuulla on puuttua kaltoin kohteluun. Pienelle lapselle aikuisen vakava suhtautuminen kiusaamiseen kertoo siitä, ettei lapsen toiminta ollut hyväksyttävää ja se saattaa riittää puuttumiseksi tilanteessa. Kasvattajan kertoessa, että hän on havainnut tilanteen eikä sitä hyväksy lapsi saattaa lopettaa kielteisen käytöksen.

- Selvitä kiusaamistilanne ensin kiusatuksi tulleen lapsen kanssa.
- Keskustele myös kiusaajan kanssa (mitä nuorempi lapsi, sitä lyhyemmin lausein). Tee kiusaajalle heti selväksi, ettei hänen käyttäytymistään kiusattua kohtaan hyväksytä. Mieti kiusaajan kanssa myös sitä, mitä hän voisi tehdä, ettei kiusaamistilanne toistu.
- Anteeksipyyttäminen on tärkeää, selvitä lopuksi yhdessä kiusaajan ja kiusatun kanssa tilanne.
- Jos kiusaaminen on toistuvaa, keskustele siitä kiusatun ja kiusaajan vanhempien kanssa. Kerro heille päivähoitoyksikön keinoista ehkäistä kiusaamista.
- Tilanteen käsittelyn jälkeen, siihen ei enää palata jos kiusaaminen ei jatku.
- Jos kiusaamista esiintyy ryhmässä toistuvasti, juttele lasten kanssa yhdessä siitä, miten kiusaamistilanteissa toimitaan ja miltä kiusatuksi tuleminen tuntuu.

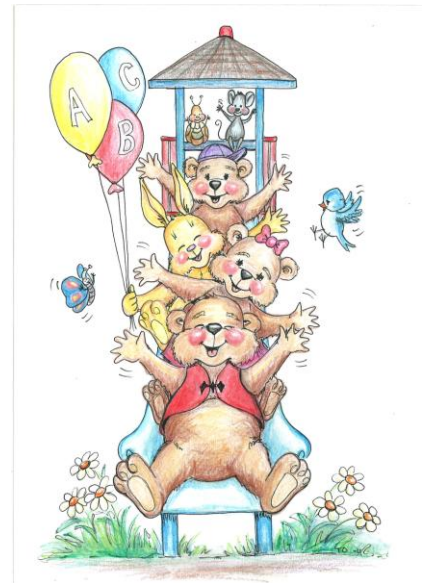

SEURANTA

Kiusaamisen loppumisen varmistamiseksi tehdään säännöllistä seuranta. Seuranta tehdään kirjallisesti, jotta siitä jää dokumentti esimerkiksi vanhempia varten. Asiaa voidaan tiedustella myös muilta ryhmän lapsilta. Mikäli kasvattajalla kokee, etteivät heidän keinot enää riitä tilanteen lopettamiseksi, voivat he olla yhteydessä varhaiskasvatuksen erityisopettajaan.

Myös vanhemmat voivat halutessaan pyytää ulkopuolista tukea, jolloin tilanteen ratkaisua pohditaan yhdessä yhteistyöryhmässä.

- Keskustele yhdessä lasten ja vanhempien kanssa, onko kiusaaminen päättynyt ja mitä mieltä he tilanteesta ovat.
- Päätetään yhdessä, miten pitkään seuranta tehdään, kuka seuranta tekee ja kuka sen kirjaamisesta vastaa.

KIUSAAMISEN EHKÄISYN KEINOT

Kiusaamisen ehkäisy on vaikuttamista lapsiryhmän toimintaan, vuorovaikutustaitojen vahvistamista ja turvallisen ryhmän luomista. Kiusaamisen ehkäisyn kannalta ei ole olennaista odottaa, että negatiivisesta käytöksestä muodostuu systemaattista kiusaamista vaan ehkäisy tulee aloittaa ajoissa, tavoitteena on, ettei kiusaamista pääsisi tapahtumaan. Jo konfliktien ja riitojen oikeanlaisen ratkaisutavan opetteleminen on kiusaamisen ehkäisyä.

Pohdittaessa kiusaamisen ehkäisyä, kasvattajat pohtivat myös omia asenteita ja suhtautumistaan jokaiseen lapseen ja lapsiryhmään sekä työyhteisöön.

Kasvattajan tekemät valinnat ja toiminta saattavat ylläpitää kiusaamistilanteiden jatkumista ja mahdollistaa niiden syntymistä. Kasvattajan tehtävä on ottaa vastuu kiusaamistilanteista, niihin puuttumisesta ja niiden ennaltaehkäisystä. On muistettava, että kiusaaminen koskee koko lapsiryhmää, ei vain yhtä tai kahta lasta.

On tärkeää tunnistaa ja havaita ne tilanteet, joissa lapselle on päässyt kehittymään vääränlaisia toimintatapoja ja hänen vuorovaikutuksensa muiden lasten kanssa ei ole suotuisaa. Kiusaamisen ehkäisy on hyvä nähdä osana arjen pedagogiikkaa ja jokainen ryhmä luo itse keinot sille, miten kiusaamisen ehkäisyä lapsiryhmässä toteutetaan.

- Hyvä valvonta sisällä ja ulkona vähentää kiusaamista.
- Opetetaan lapsille hyviä tapoja, keskustellaan heidän kanssaan siitä, millainen on hyvä kaveri, miten jokainen on erilainen. Apuna voidaan käyttää laulu- ja yhteisleikkejä, draamaa, tunnekuvia, kiusaamisen käsittelyä, keskustelua yhteisistä säännöistä.
- Kehitetään lapsen empatiataitoa keskusteluin, harjoitellaan kertomaan omista tunteista. Apuna voidaan käyttää tunnetaitojen harjoitteluun suunniteltuja välineitä; Askeleittain, Tunne-mukso sekä erilaisia satuja aiheesta.
- Kannustetaan lasta kertomaan kasvattajalle aina, jos hänellä on jostain paha mieli.
- Otetaan kaikki mukaan leikkiin, jotta jokainen voi kokea olevansa yhteisön jäsen ja toivottu kaveri.
- Lasten yhteenkuuluvuuden tunnetta vahvistetaan ryhmäytymisen keinoin, erityisesti uuden toimintakauden alussa.

YHTEISTYÖ VANHEMPIEN KANSSA

Perheiden ja vanhempien rooli kiusaamisen ehkäisyssä on tärkeä. Siitä huolimatta, että kiusaaminen tapahtuu lapsiryhmässä, on se aina myös kodin asia. Kodin kasvatusarvot heijastuvat lapseen ja hänen tapaansa toimia vertaisryhmässä. Laadittaessa

kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmaa, päätetään myös vanhempien rooli siinä. Lapset saattavat kotona tuottaa vanhemmilleen päivähoitopäivän aikana tapahtuneesta kiusaamisesta. Vanhemmat myös huomaavat lapsessaan oireita, joihin tulee kiinnittää huomiota (haluttomuus lähteä päiväkotiin, kipuja, univaikeudet, ilottomuus ja aggressiivinen käytös muita perheenjäseniä kohtaan). On tärkeää yhdessä vanhempien kanssa selvittää, mitä näiden oireiden takana on.

Vanhemmat eivät välttämättä aina huomaa tekijöitä, jotka kiusaamista ylläpitävät. Niitä voivat olla vanhempien tavat ja asenteet, ohjeistukset, joita he lapsilleen antavat. Ohjeistus voi olla, että on hyväksyttävää puolustaa itseään lyömällä tai haukkumalla ja sillä tavoin saada kiusaaminen loppumaan. Vanhempien asenne kasvattajiin tai muihin lapsiin saattaa tarttua keskustelusta, jonka lapsi vanhempien tietämättä kuulee. Vanhemmat voivat arvostella tai arvioida kasvattajia tai muita lapsia siirtäen huomaamattaan saman asenteen myös lapselle. Mahdollista on myös se, että lapsi kuulee samankaltaista keskustelua myös päivähoidossa kasvattajien välittäessä epäkunnioittavan asenteen lapselle.

- Luo luottamuksellinen yhteistyösuhde vanhempien kanssa, panostetaan toimivaan kasvatuskumppanuuteen.
- Lapsen kertoessa kotona kiusaamisesta, kerro vanhemmille dokumenttien pohjalta näkemys kiusaamistilanteista.

- Mikäli vanhemmat ovat eri mieltä tilanteesta, sopikaa yhdessä ajasta, jolloin kirjataan lisää havaintoja ja mahdollisia kiusaamistilanteita (esimerkiksi kahden tai kolmen viikon ajan).
- Käykää tehdyt havainnot läpi yhdessä vanhempien kanssa ja selvittäkää mahdolliset kiusaamistilanteet heille.

DOKUMENTOINTI

Kirjaamalla kiusaamistilanteet sekä se, miten niihin on puututtu, miten niitä on ennakoitu ja seurattu on tärkeä dokumentti päivähoidolle etenkin silloin, kun vanhempien kanssa on erimielisyyttä kiusaamistilanteista. Dokumentointia tehdään silloin, kun vanhemmat kertovat lapsensa tulevan kiusatuksi päivähoidossa tai kasvattajien huomatessaan lapsen joutuneen kiusaamisen kohteeksi. Kirjaaminen helpottaa myös tilanteiden seuranta ja niiden avulla voidaan kertoa kaikille osapuolille, mitä on tapahtunut. Kirjauksia tehdessä, niihin kirjataan myös puuttumisen keinot ja tavat, jotta niitä voidaan arvioida.

Dokumentointia pohiessa, mietitään seuraavia asioita:

- Miten dokumentointia tehdään ja mitä dokumentoidaan?
- Kenen vastuulla dokumentointi on? Kuka kirjaa?
- Missä dokumentit säilytetään?
- Milloin dokumentointi on hyvä aloittaa?

SUUNNITELMAN ARVIOINTI

Arviointi on tärkeä osa kiusaamisen ehkäisyn prosessia. Arvioinnin tavoitteena on pohtia, miten suunnitelma toimii kiusaamisen ehkäisyn tukena.

- Onko suunnitelma toimiva työväline kasvattajille?
- Onko kasvattajilla yhteinen käsitys siitä, mitä kiusaaminen on?
- Millaisia ehkäiseviä työtapoja on muodostunut?
- Kiinnitetäänkö kiusaamiseen enemmän huomiota, huomataanko tilanteet paremmin kuin ennen?
- Miten lapsen ääni näkyy suunnitelmaa laadittaessa?

Arvioinnissa on tärkeää näkyä vanhempien näkemykset ja kokemukset.

- Ovatko vanhemmat tietoisia suunnitelmasta?
- Tietävätkö vanhemmat, miten päivähoidossa toimitaan, jos kiusaamista ilmenee?
- Onko päivähoidossa otettu vanhempien mielipiteet huomioon?

Arvioinnilla selvitetään:

- Ovatko riidat ja konfliktit vähentyneet?
- Ovatko lasten sosiaaliset taidot parantuneet?
- Onko aggressiivinen käytös vähentynyt ja onko lapsilla riittävästi positiivista vuorovaikusta ryhmässä?

Lapsilta kysytään arviointiin liittyviä kysymyksiä:

- Viihtyykö lapsi päivähoidossa?
- Onko lapsella päivähoidossa ystäviä ja leikkikavereita?

- Pelkääkö lapsi jotain päivähoidossa?
- Huomioidaanko lapsen mielipiteet päivähoidossa?

Suunnitelmaa arvioidaan aina, kun sille on tarvetta. Arvioinnin tarpeeseen vaikuttavat mm. muutokset

lapsiryhmässä niin lasten kuin kasvattajien kohdalla, lapsen tai ryhmän toiminnassa tapahtuu kehitystä, ehkäisyn keinojen muuttamiselle on tarvetta tai vanhemmat toivovat muutosta.

SUUNNITELMAN PÄIVITTÄMINEN JA TIEDOTTAMINEN

Kiusaaminen ei ole ryhmässä staattinen tila, vaan se muuttuu ryhmän muutosten mukana. Arvioinnin pohjalta seuraavalle toimintakaudelle laaditaan uusi kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma. Ryhmäkohtainen kiusaamisen ehkäisyn keinot liitetään osaksi ryhmäkohtaista varhaiskasvatussuunnitelmaa. Näitä kiusaamisen ehkäisyn keinoja päivitetään lapsiryhmän muutosten myötä. Sen päivitys tehdään tiimipalaverin yhteydessä.

Vanhempia tiedotetaan kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmasta vanhempainilloissa. Tuolloin heille kerrotaan tarkemmin suunnitelman sisällöstä, jolloin heillä on mahdollisuus esittää mm. tarkentavia kysymyksiä.

Lähde

Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa, Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010.

